

Arviointi CAP-suunnitelman 2023–2027 merkityksestä luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle – Vuosien 2023–2024 väliraportti

Terho Hyvönen, Maarit Heinonen, Janne Heliölä, Miia Jauni, Kirsi Korhonen, Ulla Ovaska, Markus Piha, Tuomas Seimola ja Sannakajsa Velmala

TIIVISTELMÄ

Väliarviointi CAP-suunnitelman 2023–2027 merkityksestä luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle

Suomen CAP-suunnitelman (2023–2027) yhtenä erityistavoitteena on turvata luonnon monimuotoisuutta, ekosysteemipalveluja, elinympäristöjä ja maisemia. CAP-suunnitelman toimenpiteiden tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle arvioitiin vuosien 2023 ja 2024 osalta. Arvioinnin kohteina olivat alkuperäisrotujen ja -kasvilajikkeiden geneettinen monimuotoisuus sekä peltolajiston ja peltoalueiden ulkopuolisten maatalouselinympäristöjen lajiston monimuotoisuus.

Tukijärjestelmien selkeyttäminen vahvistaisi geenivarojen säilymistä

Arvioinnin perusteella tuotantoeläinten ja -kasvien geneettisen monimuotoisuuden tukitoimet ovat olleet merkittävässä roolissa alkuperäisrotujen ja -lajikkeiden säilyttämisessä. Kasvattajat pitävät tukia tärkeinä, mutta tukijärjestelmä koetaan usein vaikeasti hahmotettavaksi ja byrokraattiseksi. Erityisesti alkuperäisrotueläinten kasvatussopimusten hakeminen ja tukiehtojen ymmärtäminen vaativat selkeyttämistä. Monimutkaiset vaatimukset, kuten kantakirjaus ja sukusiitosraja, voivat muodostaa esteitä osallistumiselle. Sukusiitosrajan vaikutuksia tulisi arvioida tarkemmin, jotta esimerkiksi itäsuomenkarjan eri sukulinjat säilyisivät elinvoimaisina.

Tukien ajoitus ei aina vastaa eläinten luonnollista lisääntymisrytmiä tai tilojen toimintaa, mikä voi heikentää eläinpopulaatioiden rakennetta. Lisäksi tukien alueellinen jakautuminen kaipaa tarkastelua, jotta monimuotoisuus säilyisi kattavana koko maassa. Tukijärjestelmän tulisi olla joustavampi ja huomioida esimerkiksi eläinten yhteisomistus, korvaustilanteet sekä peto- ja tautiriskit, jotka voivat keskeyttää tukikelpoisuuden. Kasvattajien taloudellista riskiä tulisi pienentää, ja säilytystyöstä olisi saatava kohtuullinen vastine.

Geneettisen materiaalin pakastus on edennyt, mutta monilta alkuperäisroduilta puuttuu vielä riittävästi näytteitä. Erityisesti suomenvuohen, suomenlampaan, kainuunharmaksen, ahvenanmaanlampaan, pohjoissuomenkarjan ja siipikarjan osalta

pakastusta tulisi tehostaa, jotta arvokas geneettinen monimuotoisuus säilyy tulevaisuudessa.

Alkuperäiskasvien osalta ylläpitosopimuksen rinnalle tarvitaan tukitoimia, jotka edistävät pienerien siemenmyyntiä ja sadon markkinointia. Nykyiset markkinointikanavat soveltuvat lähinnä suurille erille, mikä rajoittaa alkuperäiskasvien viljelyn kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta. Tukihakuprosessia tulisi selkeyttää, sillä tietokatkokset ovat johtaneet tuen menetyksiin ja karensseihin. Hakulomakkeen liittäminen Vipu-palveluun voisi ehkäistä vastaavia tilanteita.

Geenipankkitoimenpiteet ovat vahvistaneet alkuperäiskasvien varmuussäilytystä ja lisänneet ylläpitäjien sitoutumista. Vuoteen 2024 mennessä yli kolmannes kansallisesta puutarhakasvien geenipankkiaineistosta on varmuussäilytetty. Viiden vuoden hoitosopimukset ovat osoittautuneet liian lyhyiksi monivuotisten kasvien, kuten puiden ja pensaiden, säilyttämiseen. Jatkuvuuden ja vaikuttavuuden varmistamiseksi geenipankkitoimenpiteen jatkuminen on tärkeää.

Ahvenanmaan maakunta tulisi sisällyttää alkuperäiskasvien toimenpiteisiin, sillä sielläkin on suojeltavia puutarhakasveja ja siemenlisättäviä peltokasveja, kuten maatiaisvehniä. Tämä edellyttää kansallisen kasvigeenivaraohjelman laajentamista yhteistyössä maakunnan kanssa.

Lisää peltotoimien kohdentamista ja velvoite monimuotoisuuskaistoille

Peltolajiston monimuotoisuuden osalta monivuotisten nurmien ja kesantoalojen lisääminen ja kohdentaminen on tärkeää. Nykyiset vaatimukset ovat johtaneet kasvustojen uudistamiseen, mikä heikentää niiden arvoa luonnon monimuotoisuudelle. Peltolinnuston kannalta monivuotisia nurmia tulisi sijoittaa peltojen avoimille keskiosille, kun taas hyönteislajistoa tukevat parhaiten reunaosiin perustetut pitkäikäiset nurmet.

Monimuotoisuuskasvien niittykasvisiemenseoksille tulisi lisätä taloudellista tukea. Nykyinen tasatuki ohjaa viljelijöitä käyttämään edullisimpia siemenseoksia, kuten riistasiemenseoksia. Tilannetta voisi parantaa joko korottamalla niittysiemenellä perustettavien kasvustojen korvaustasoa tai mahdollistamalla siementen hankinta palvelusetelimenettelyllä hyväksytyiltä siementuottajilta.

Viljelemättömien pientareiden ja kaistojen merkitys maatalousympäristön monimuotoisuudelle on kiistaton. Ne tarjoavat elinympäristöjä lukuisille eliöryhmille, kuten pölyttäjille ja linnuille. Kuluvalle CAP-kaudella piennaralueiden määrä on kuitenkin vähentynyt, kun aiempi velvoite jättää valtaosien varsille muokkaamaton metrin levyinen piennar poistettiin. Tilalle tuotiin vapaaehtoisia monimuotoisuuskaistoja, mutta niiden toteutus on jäänyt vähäiseksi eikä niiden määrästä ole tarkkaa tietoa, koska niitä ei yleensä perusteta erillisinä kasvulohkoina. Tämä on heikentänyt toimenpiteen vaikuttavuutta.

Monimuotoisuuskaistojen perustamiseen tarvittaisiin lisää velvoittavuutta, esimerkiksi määrittämällä tilakohtainen vähimmäisala tai suhteellinen osuus peltoalasta. Vain näin voidaan varmistaa, että pientareiden ja kaistojen määrä kasvaa ja niiden ekologinen merkitys toteutuu käytännössä.

Elinympäristöjen hoito kaipaa joustavampaa tukea ja uusia ratkaisuja

Peltomaan ulkopuolisten elinympäristöjen, kuten perinnebiotooppien ja luonnonlaitumien, hoito on ollut vakiintunutta ja toimivaa. Siirtyminen kiinteään hehtaarikorvaukseen on kuitenkin johtanut siihen, että osa aiemmista sopimusalueista on jäänyt tuen ulkopuolelle. Tämä estää alueiden käsittelyn toiminnallisina kokonaisuuksina, joissa voisi olla sekä hyvälaatuisia että kehitettäviä osia. Paras keino hoitoalan kasvattamiseen olisi lisätä kertaluonteisen raivaustoimenpiteen suosiota. On tärkeää selvittää, johtuuko sen vähäinen käyttö korvaustason riittämättömyydestä vai muista syistä. Mikäli tukikohteiden määrää ei saada merkittävästi nostettua, tulisi harkita paluuta kohdekohtaiseen ja kustannusperusteiseen tukimalliin.

Kosteikkojen perustaminen ja hoito ovat vakiintuneita ja vaikuttavia toimenpiteitä, mutta niiden jatkuvuus edellyttää pitkäjänteistä rahoitusta, osaavaa suunnittelua ja sujuvaa lupaprosessia. Peltojen ja metsien väliset reuna-alueet ovat erityisen tärkeitä elinympäristöjä, mutta ne jäävät usein maa- ja metsätalouden sääntelyn väliin. EU:n ennallistamisasetus lisää painetta vahvistaa näiden alueiden roolia monimuotoisuuden ylläpitämisessä. Reuna-alueiden hoitoon tarvitaan ohjausta ja rahoitusta myös metsätalouden puolelta. Yksi mahdollinen ratkaisu voisi olla energiapuun keruu peltojen reunametsistä, kunhan korjuutavat suunnitellaan lajiston tarpeet huomioiden.